

Sándor s Júlia pamlagon kinyúlván
Sóhajtoztak – az ágy alá lapultan
Már tüsszögni se mert a büszke Baudelaire.
Csak bámulta szerelmüket, mivel tán
Boldogabb szeretőket ő se látott
Még a föld kerekén, se háztetőkön,
Holdsugárban enyésző csillagokban.

Maros-Vásárhely, 1908 decemberében

Quintus Arruntius Labeo

PONTICUSHOZ A BECSÜLETRŐL

EPISTOLAE III/7.

Hálátlanságát panaszlod, Ponticusom, e világnak, amely a bűnt jutalmazza, míg a becsületet bünteti. Az Istenek, a Szerencse vagy a Párkák szemére hányod vakságukat, noha számukra a jó vagy rossz bizonytalannal egyre megy, vaknak pedig már csak azért sem nevezhetők, mert a rendért vagy rendetlenségért, amelyben élünk, nem ők felelnek, hanem mi magunk, akik önkényünk szerint, szennyes vágyainkat, alantas képzelgéseinket követve rendezzük vagy zavarjuk össze dolgainkat. Ne hidd azonban, drága barátom, hogy a becsületnek feltétlenül jutalomban, a bűnnek pedig szükségképpen büntetésben kellene részesülnie. Gondold csak meg, mi is valójában a tisztesség, és igazságomat, fejet hajtvva érveim előtt, nyomban belátod.

Vajon nem azt az embert nevezzük-e becsületesnek, aki nem a saját, de mások érdekeit tekintve cselekszik? Nem az a cselekedet tisztességes-e, amely nem önhasznunkra, hanem mások javára irányul? Akad-e egyéb mértéke a jónak, mint a tiszta szándék? S van-e bűn, amely nem önzésből, haszonlesésből táplálkozik? Aki tehát becsületét tekinteti tetteiben vezérének, várhatja-e sorsa jobbra fordulását, és reménykedhet-e cselekvése folytán bármely előnyben? Bizonytalannal soha. A bűn lényege éppen az általa remélt és gyakorta nyert haszon. Hiszen mi más készítené gaztettekre, gyilkosságra, lopásra, csalásra az ép elméjű embert, mint a nyereség vagy gyönyör, amelyet tettétől remél? A becsületes cselekvés viszont pusztán meghatározása alapján sem hajthat hasznot annak, aki végbevitte, hiszen éppen azt nevezzük becsületesnek, aki nem önnön érdekét, hanem a más javát tartja szem előtt.

Akkor hát – kérdelek – miért cselekedjünk jót, s miért ne rosszat? Miért válasszuk az érdemeset, ha belőle csak kárunk származik? Mintha bizony rajtunk állna a választás jó és rossz között! Tévedsz, Ponticusom, ha úgy véled, ki-ki szabadon dönt és határoz tettei felől: hiszen döntéseink sorát nem akarjunk, de sorsunk, körülményeink és sorsalkotta jellemünk szabja meg. Az ember ugyanis minden esetben más és más okból cselekszik jót, illetve rosszat. A becsülettel cselekvők között számosan akadnak, akik csupán az e világi vagy túlvilági büntetéstől retteggve választják a jót. Ezek hitvány né-

pek: s mihelyt alkalmuk nyílik, akár mert a büntető hatalom erejét veszíti, akár mivel úgy vélik, tettük rejtve marad az ítélok előtt, hanyatt-homlok szaladnak is a rosszhoz, hogy mielőbb ölelő karjába vethessék maguk. Vannak azután, akiket a jutalom hiú reménye kápráztat el – nekik bizony keserűen kell csalódnia, ha, mint általában, nem nyeri el jutalmát a jó. E zavaros fejűek onnan ismerhetők föl, hogy örökké sértettek és keserűek, jóllehet nem is a becsület készítette őket arra, amivel kérkednek, csupán a nyomorúságos haszonlesés. Akad továbbá, kit szülei, tanárai és polgártársai oly eredménnyel, oly sikerrel neveltek hosszú éveken át, gyermekként, fiúként, majd ifjúként becsületre, akit olyannyira átítatnak a tanítói és nemzetsége által koholt mesék jóindulatú, ám hamis igazságai, hogy a jóra való vágy valósággal beléje rögzül, mint gyapjúba a kárminfesték, úgyhogy még teljes magányban, csupán önnön szeme előtt sem jutna eszébe büntetést elkövetni, noha egyébként bizony szomjazna rá. Vannak azután, bár igen kevesen, akik közel kerülve az isteni jóhoz, értelmükkel látják be, mily károkat okoz a közügyeknek a becstelenség, és ezért tartózkodnak tőle. Fölfogják ugyanis, hogy az állam, amelyben ki-ki csak saját érdekét követve él, inkább farkascordához, semmint emberek gyülekezetéhez hasonló, és sorsa előbb-utóbb a pusztulás. Ők tehát nem valamiféle jóságból, hanem bölcssekhez méltó módon, távolabbi érdeküket belátva döntenek a tisztesség mellett. E bölcssek azonban mihelyt úgy ítélik, hogy nem a becsület, hanem éppenséggel a bűn, mi hasznukra lesz, rögvést letérnek a helyes útról, és önvád nélkül választják a rosszat. Az istenséghez mégis azok állnak tán a legközelebb, akikben nem csak a bűn szándéka, de pusztán kívánsága sem ébred föl soha, vagyis akik már-már emberfeletti önmegtagadásukban oly jóságra és tökélyre emelkedtek, hogy önös érdekük rabszolgáiként vagy kívánságuk eszközeként nem csupán cselekedni nem akarnak, de akarni sem képesek soha. Ez utóbbiak sajnos oly kevesen élnek és éltek közöttünk, hogy nem csak korunkban, de az eddig eltelt hosszú századok végtelen körében összesen sem számlálhatnánk többet belőlük, mint ahány ujj ékíti két kezünk.

Az eddig felsoroltak azonban nem természetük szerint jók, hanem csupán ostobaságuk, józan eszük vagy emberi mivoltuk hiányossága vezeti, illetve kényszeríti őket a jóra. A becsülettel cselekvők legértékesebb és legkülönösebb csapata – a valóban és természetük szerint is becsületeseké – ugyanis azokból a derék férfiakból és asszonyokból áll, akiket nem a jutalom reménye, nem a félelem, de nem is a neveltetés vagy a vágyak hiánya ösztönöz a jóra, hanem, Ponticusom, valami furcsa betegség vagy rendellenesség, amelyet tán maga Apollón, a gyilkos, ám egyben életadó istenség plántált beléjük. Ez pedig nem egyéb, mint a más helyett is érzett gyötrellem. Ezek az emberek nem csupán saját testükkel, lelkükkel érzékelik a dolgokat, hanem szintúgy a másokéval, és ha rossz szándék ébred szívük mélyén – mert bizony a gonosz vágy és hajlam, lévén emberek, bennük is megtalálható –, azonnal szinte átlépnek annak testébe, akit cselekedetükkel bántani készülnek, és akár előre is teljes hevességgel érzik át a kínt, amelyet okozni vágyakoznak. Ez tántorítja hát el őket a gonosztól, és ez tereli fájdalmasan sújtó pásztorbot gyanánt a jó felé. Ha csalnak, önnönmagukat szedik rá, ha erőszakoskodnak, érzik az erőszak minden kínját, ha gyűlölködnek, maguk szenvednek a gyűlölettől, ha ölnek, a gyilkos tör az ő húsukba hatol. E „más emberben is érző”, isteni betegséggel áldott vagy átkozott férfiak között igen kevés a gazdag, hírneves, hatalmas, sőt efféle tán egy sem akad – én legalábbis egy ilyet sem ismerek. Háttérbe húzódva, másokat szolgálva, ismeretlenül töltik napjaik, ha pedig néha benső kényszerből vagy mások kérésére mégis nyílt színre lépnek, többnyire súlyos kudarc, vereség, megaláztatás jut osztályrészükül. Az istenek sem szívesen tekintenek rájuk jó szándék-

kal – talán ezért kerülnek az istenek tekintetét –, Fortuna pedig, vagy ahogy a görögök nevezik, Tükhé, a játékos és kegyetlen istenasszony, különös örömmel kínozza, gyöttri s taszítja végromlásba őket.

Ne kérdezd hát, Ponticusom, miért kell a becsületet választanod, hiszen, mint re-mélem, belátod, jóra vezetni bennünket többnyire gyöngye a pusztá értelem. Az ész csak a hasznot és érdeket képes tekinteni és fölfogni, más látványra oly vak, mint az újszülött kölyökkutya. Márpedig a jó, az igaz kényelmetlen és haszontalan dolog, szenvedéssel és keserűséggel teli serleg, kemény derékalj, korgó gyomor. A becsület ezért nem döntés, nem választás, hanem kényszer, iga, amelyet az isten vagy sorsunk rak reánk. A tisztességes ember sorsa csupa lemondás, hiány, hiszen vágyai, amelyeket sosem tölthet be kedve szerint, miben sem különböznek a rosszakéitól. Rabszolga ő, olyan dolgok szolgálja, melyek szándékait soha meg nem ismerheti. A becsületes élete azonban, higgy nekem, kedves Ponticusom, talán mégsem hitvány és megvetendő, mert a pásztor, aki botja segítségével nyáját a rossz útról a jóra tereli, olyan úr, kinek szolgálata rendkívüli – bár kétségtelenül viselni terhes – kitüntetés.

Magyar László András

NÉHÁNY MEGJEGYZÉS LABEO LEVELÉHEZ

A fenti levél az Antoninus korabeli latin próza minden ékességét és egyben hibáját is magában hordozza. A szerkezet egysége, amely valójában iskolás minták szolgálai utánzásán alapul, a gondolati mélység és szellemesség, amely azonban felszínességet és üres játékot takar, a formai szépség, az iszokolonok, ritmikus clausulák (különösen a creticus) mesteri használata, amely a szöveget szinte verssé emeli, ám amely pusztán a technikai készség csillogtatására szolgál: mindez egytől egyig az önmagát a szabadság és virágzás korának hirdető, valójában azonban a szolgaság és hanyatlás periódusának bizonyuló második század prózájára jellemző vonás.

Levelünk szerzője, Quintus Arruntius Labeo az időszámítás 124. évében, Hadrianus császár uralkodása idején, Lucius Arruntius Tuber szenátor fiaként született Rómában. Jómódú, nagy hatalmú családja kiváló neveltetésben részesítette. Előbb Démétrios rhétor, majd Caelius Ahenobarbus tanítványaként bejárhatta Hellászt, Egyiptomot, Szíriát és több más keleti provinciát, Egyiptomban geográfiát és csillagászatot, Szíriában orvostant és botanikát tanult. Első – azóta elveszett – művét, a „Botanica minor”-t a khioszi rhétoriskola hallgatójaként írta. 143-tól legatusi rangban, Attius Tarentinus segédtszjeként vett részt a második alemann háborúban, majd 151-től proconsulként Illyria provinciát irányította. 160-tól quaestorként ő újította meg Róma húsellátási rendszerét: az ún „Lex bovina” az ő nevéhez fűződik. 174 és 196 közt kétszer consuli, egyszer pedig főharuspexi tisztséget viselt. Labeo 201-ben halt meg agyvérzésben, más vélemények szerint influenzajárvány áldozata lett.